

Саша Марјановић¹

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

[ID https://orcid.org/0000-0002-6551-9538](https://orcid.org/0000-0002-6551-9538)

Дејана Мирковић-Бирташић²

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

[ID https://orcid.org/0000-0001-9629-5082](https://orcid.org/0000-0001-9629-5082)

ПОГЛЕД НА ОПШТЕ СРПСКО-РУМУНСКЕ РЕЧНИКЕ У КОНТЕКСТУ ФУНКЦИЈСКЕ ТЕОРИЈЕ

У раду се анализира седам општих двојезичких речника са српским језиком као полазним, а румунским као циљним. Најпре је указано на скромне домете српско-румунске металексикографије, а затим је за сваки анализирани речник понаособ описан његов обим, циљна skupина према ауторским напоменама, као и структура речника и њихових чланака, с посебним нагласком на граматичку обраду полазног и циљног језика, обраду података о значењу одредница полазног језика те начин на који се уводе еквиваленти. Опис речника прати упоредна металексикографска анализа репрезентативног чланка за исту одредницу (*домаћи*) у свим представљеним речницима. Анализа лексикографских поступака у обради чланака заснива се на функцијској теорији, у оквиру које се сагледава је ли речничка обрада функционална у погледу задовољења потреба циљних корисника у одговарајућим ситуацијама. Циљ је рада да се упореде постојећи лексикографски поступци, како би се истакле њихове предности, али и ограничења, те дали обрасци сврсисходније обраде, не би ли лексикографи у раду на новим српско-румунским речницима структуру речника и речничку обраду приближили жељеним функцијама речника.

Кључне речи: речник, двојезички, српски, румунски, лексикографија.

¹ sasa.marjanovic@fil.bg.ac.rs

² dejana.mirkovic.birtasic@fil.bg.ac.rs

1. Уводна разматрања. Металексикографски опис и промишљања која се тичу српско-румунских и румунско-српских речника прилично су сведена. Колико нам је познато, о стању српско-румунске лексикографије до краја осамдесетих година прошлог века извештава се тек у кратком стручном приказу Б. Сикимић (1991). У њему се само прегледно наводи да је током XX века објављено свега десет речника с овим паром језика, да су они мањег обима и скромних амбиција, и да одавно нису доступни на тржишту. Међу тих десет пописаних речника, по типу општих речника има четири у српско-румунском смеру и још толико у супротном смеру; два су обосмерна, с том разликом што је један општи, а други стручни, будући да садржи војне термине и да је првенствено намењен радницима у војсци, како изворним говорницима једнога, тако и другог језика. У приказу стоји и најава великог и обимног румунско-српског речника, који је заиста и изашао после овога приказа.

Други је приказ српско-румунских речника старији (Marković, 1979), па је у њему, разуме се, описано мање речника. Но, он је по садржини опширнији од претходног и дубље је интониран, па је самим тим и металексикографски важнији. Наиме, у њему је, поред пописа чак и речника састављених пре Другог светског рата, дат и критички осврт на део макроструктурних и микроструктурних речничких саставница. Оцене се поглавито износе у вези с обрадом српског језика у описаним речницима. Тако се — врло често с критичких позиција — дају подаци о обради дублета и успостављању одредница за њих, о међусобном упућивању на чланке таквих одредница, затим износе се подаци о обради глаголских видских парњака, о њиховој семантизацији, као и о бележењу видских ознака. Истовремено, истиче се да је обрада одређених значења неочекивана, да су еквиваленти у неким случајевима без икаквог разлога описног типа, да се значења представљају низом еквивалената, као и то да еквиваленти нису разлучени. На примедбе и опаске изложене у овој раду један од аутора приказаних речника осврнуо се у каснијем одговору (в. Gămulescu, 1997). Он ту, не тако аргументовано, али с правом, брани неке од својих лексикографских поступака, пре свега, навођење видске ознаке и неуказивање — понајпре због природе циљног, тј. румунског језика — путем описних еквивалената на разлике у значењу видских парњака. Међутим, аутор ту излаже неколико проблема које је у лексикографским круговима даље потребно разрешити и око којих би струка требало теоријски да се усагласи, не би ли се стекли услови да се израде поузданији двојезични речници. Аутор овде на уму има српско-румунске речнике, али је мишљења да се то не тиче само речника овог језичког пара. Тако аутор сматра, с једне стране, да би међу одреднице требало унети суплетивне и друге препознатљиве и непредвидљиве морфолошке

(тачније флективне) облике. То је једно од добрих, али, нажалост, не тако честих промишљања везаних за поступке у југословенској лексикографији (уп. Марјановић, 2016). С друге стране, аутор сматра да би у речнике требало унети исцрпне флексијске податке о одредницама и на одговарајући их начин везати за какав граматички прилог, што се у металексикографији назива поступком индексирања (уп. Марјановић, 2022). Коначно, аутор указује на потребу за израдом корпуса српског језика, мислећи под тиме на попис одредница с припадајућим флективним облицима и граматичким ознакама, као и с подацима о минималноме фразеолошком потенцијалу тих одредница. То је у складу с изазовима који су и данас актуелна у српској лексикографији (уп., на пример, Prčić, 2018).

Питања која су отворили цитирани аутори (Marković, 1979; Gămulescu, 1997) и даље чекају на одговор. Поред тога, библиографија речника са српским и румунским језиком и даље је оскудна. Штавише, и даље су ти речници, како је истакнуто и раније (Сикимић, 1991), у књижарама недоступни. Но, треба ипак рећи да има значајног помака и да су крупни резултати заиста постигнути. То се огледа како квантитативно, тако и квалитативно. У овоме раду, стога, дајемо тренутни преглед резултата српско-румунске лексикографије, који су настали и објављени од 1945. године до данас, чиме обухватамо како период који је ушао у претходне приказе (до деведесетих година), тако и временско раздобље које је уследило. Обухваћени су речници штампани и у Румунији, и у Југославији, као и у земљама насталим на простору бивше Југославије. Прегледани су електронски каталози свих националних библиотека ових земаља.³ С тиме у вези, истичемо да су у грађу укључени сви речници који, независно од назива језика на њиховим корицама (*српскохрватски*, *српски* или *хрватски*) обрађују све или само једну од варијаната полицентрично стандардизованог језика, који се овде назива *српским*. После овога уводног дела (§1), у наредном се одељку (§2) даје опис постојећих речника који су обухваћени овим радом. Трећи одељак (§3) чини металексикографска анализа репрезентативног чланка из свих речника пронађених у грађи. Закључна разматрања износе се у последњем одељку (§4).

2. Преглед постојећих речника. Уз нова три општа речника, у протеклом су периоду састављени и објављени специјализовани (пре свега, фразеолошки, уп. Тешић и др., 2018, стр. 397), али и нови стручни (понајпре термилошки правни) речници, о којима се није говорило у претходним прегледним чланцима. Румунски и српски језик саставни су део и низа, али не тако богатог, вишејезичких речника, било приручних термилошких за

³ <https://sr.cobiss.net>, <https://nsk.hr>, <https://www.bibnat.ro> [Последњи приступ повезницама: 26. 5. 2023].

школску употребу у склопу наставе стручних предмета у образовном процесу припадника националних мањина у Југославији, односно Републици Србији (в. попис дела тих речника у Оташевић, 2016) или страних речника насталих у склопу амбициознијих пројеката с циљем међународне стандардизације терминологије у одређеним областима (в. неке речнике у Šipka, 2000, те Vegenišić, 2016). О свима њима овде неће бити речи, већ се у наставку рада говори искључиво о општим српско-румунским речницима. У библиографској грађи пронађено је седам таквих речника. У наредним пододељцима сваки се представља понаособ.

2.1. Први речник из грађе (Flora, 1952) практично се може сматрати и првим релативно потпуним приручним српско-румунским речником, те пионирским делом српско-румунске лексикографије. Овај је речник средњег обима. Обухвата, према нашим проценама, око 20.000 одредница (уп. и Marković, 1979, стр. 312). Одреднице с рефлексом јата искључиво су екавске. Он је, према ауторовим речима у предговору, примарно намењен изворним говорницима румунскога језика који овладавају српским језиком, али, како то аутор даље истиче, може користити и изворним говорницима српскога језика. Уз одреднице исписане курзивним верзалним словима системски је наведена граматичка ознака врсте речи (уп. Marković, 1979, стр. 313). За именице је, међутим, уместо ознаке врсте дат податак о роду, а наведени су ретко и недоследно такође облици генитива јединине. Код глагола се наводи и видска ознака, податак о прелазности, као и облик 1. л. јединине тзв. неправилних глагола, али није ближе одређено шта се тим термином означава. Изговорних и других синтактичких података у речнику нема. Примери су ретки и, ако их и има, дати су у виду ванконтекстних колокација. Термини нису укључени, а фразеолошке су јединице незнатне. Даље, одреднице које нису словенског порекла, већ страног, обележене су звездицом. Није, међутим, јасно која је функција овога лексикографског поступка, будући да речник обрађује најфреквентнију, па самим тим и, условно речено, претежно необележену лексику. Због тога је у речнику употребљен и мали број квалификатора, мада недоследно и несистемски. Аутор се у томе погледу, будући да је реч о пионирском делу, знатно оградио у предговору. Кад је реч о значењима, примећује се да су она раздвојена тачком-зарезом, али и зарезима, што није у складу с тадашњим, али ни данашњим лексикографским конвенцијама. На тај начин више нанизаних еквивалената (од којих је доста описних, уп. Marković, 1979, стр. 313) могу двосмислено означавати синонимне лексеме у оквиру истога значења, али и еквиваленте посебних значења. С обзиром на то што под примарну циљну скупину потпадају изворни говорници румунскога, којима су значења

еквивалената позната, ти корисници значења лако (или барем без веће муке) могу разлучити, па овај поступак не треба одмах строго осудити (уп. §3.2.1). Другим корисницима, међутим, то не може поћи за руком уколико већ нису овладали румунским језиком (в. §3.2.2). Поред тога, ако они тек овладавају румунским језиком, у речнику уопште не могу пронаћи граматичке податке о еквивалентима, а ти су подаци важни за неизворне говорнике у процесу овладавања страним језиком. Уколико су корисници већ овладали румунским језиком, питање је би ли уопште имали потребе за речником овако малог обима. Коначно, истичемо да се у речничким чланцима налазе и упутнице на речи сличнога значења, које обично имају друге еквиваленте, па корисник прегледом њихових еквивалената може доћи до додатних значењских нијанси прве одреднице коју је тражио.

2.2. Други речник у нашој грађи (Gămulescu, Jivcovič, 1970) обично се оцењује (уп. Marković, 1979, стр. 315; Сикимић, 1991) као доминантно дело у српско-румунској лексикографској продукцији. У њему је, према нашим проценама, обрађено око 35.000 одредница (в. Gămulescu, 1997, стр. 421). Премда је и ово речник средњег обима, може се ипак, захваљујући богатој лексикографској обради, која укључује и фразеологију, те просечном кориснику познат термилошки фонд, сматрати потпуним приручним речником за доба у којем је настао. Поред тога, заступљене су и одреднице с екавским и одреднице с ијекавским рефлексом јата, с тиме што су ијекавске одреднице упућене, уколико се не јављају абецедено после екавских, на речничке чланке у којима су обрађени екавизми (в. и Marković, 1979, стр. 315). Варијантна лексика такође је обрађена, али није квалификована. Штавише, овај је речник објављен упоредо с румунско-српским речником истога издавача (Marković, 1979, стр. 313–314), али доста мањег обима, састављеним према сличној лексикографској концепцији, па с њиме чини целовит обосмерни речнички приручник. У српско-румунскоме је речнику тежиште на обради српскога језика, док је у речнику у другоме смеру примарно обрађен румунски језик, те се корисник вероватно (али само имплицитно) упућује на тај речник у потреби за граматичким и другим подацима кад је у питању лексика румунскога језика. То значи да је у речнику који описујемо граматичка обрада системски дата углавном за српски језик. Тако све одреднице прати ознака врсте речи. Аутори у предговору наводе како уз именичке одреднице стоји облик генитива једнине и номинатива множине, а да се за глаголе уз лематски облик инфинитива исписује и 1. л. једнине презента, те ознака прелазности, док се женски и средњи облик придева дају у оним случајевима у којима се ти облици „на први поглед не могу одредити”. Није, међутим, речено како се облици тих родова одређују

на први поглед, а и летимичним прегледом текста речника запажа се да се наведени флективни облици именица и придева не наводе системски, чиме се прави јаз и прекида веза између предњег табака и главног дела речника. Кад су посреди значења, она се раздвајају арапским бројевима, а по потреби се каткад прецизирају разрађеним системом квалификатора (уп. Marković, 1979, стр. 317). Ни овде, међутим, нема доследности, јер се, с једне стране, у неким случајевима значења такође одвајају тачком-зарезом, а, с друге стране, одређена значења у вишезначно представљеној структури одреднице нису на посебан начин разлучена. Због тога корисници који тек овладавају румунским језиком не могу одредити које је значење под одређеним бројем обрађено и који је еквивалент кориснику заиста потребан. Што се тиче еквивалената, они су углавном кратки и функционалног су типа: аутори теже низању до највише два, евентуално три еквивалента, који се, према устаљеној пракси, одвајају зарезима. Додатно, уз именичке еквиваленте дата је ознака рода, док граматичких података о глаголима у румунском нема. Исто тако, нема других синтактичких података, осим ознаке прелазности и понеке колокације, а изостају и примери употребе одредница.

2.3. Најмањи речник у грађи представља један од минималних двојезичких речника српског језика (Јерковић, Перинач, 1990). Прво је издање штампано 1981. године (уп. Сикимић, 1991). Уз њега је издат и речнику супротное смеру. Намењен је припадницима румунске националне мањине у Републици Србији који српским језиком овладавају као нематерњим, то јест, из угла југословенске терминологије, пошто је у томе периоду и настао, као језиком друштвене средине током основношколског образовног просеца. Он садржи свега 3.700 речничких чланака. Будући да су изворни говорници румунског језика циљна skupина овога речника, нагласак у лексикографској обради стављен је на српски језик. Имајући у виду циљну skupину, која је настањена на простору Војводине, одреднице с рефлексом јата само су у екавском лику. У предњем табаку кратко се и прегледно образлажу лексикографски поступци у морфолошкој обради одредница. Истиче се да уз глагол системски стоји видска ознака, као и облици глагола релевантни за успостављање потпуне обличке парадигме. Тако се уз лематски облик дају 1. л. једнине и 3. л. множине презента и сва три рода радног глаголског придева, док се 2. лице једнине императива, иако увод напомиње да је и оно системски присутно, наводи с недоследношћу. Придеви се исписују у сва три рода, као и у мушкоме роду компаратива, где је то могућно, док уз именице податак о роду и флективни облици стоје само кад одступају од основног правила. Основна морфолошка правила дистрибуције родова такође су наведена, али нигде није таблично приказана основна именичка флексија. Пошто је у уводу

јасно истакнуто да речник треба да поспеши производњу исказа на српском језику, није јасно зашто се релевантни облици наводе за све глаголе, али не и за све именице. Поред тога, у задњем табаку дат је напоредан попис бројева на обама језицима, али и списак најучесталијих предлога и везника српског језика с еквивалентом у румунском језику. Њихова основна значења и типичне употребе семантизовани су помоћу преведених примера. Поред тога, таблично је исписана деклинација личних заменица. У главном се делу речнички чланци поред одреднице и напред описаног граматичког блока састоје од најмање једног, а највише трију еквивалената. При томе су чланци раздвојени у два блока: српске су саставнице чланка у левој, а румунске у десној колони. Поред тога, понеки чланак садржи и чест сложени термин или учесталу колокацију с одредницом.

2.4. Један од аутора речника из другогa пододељка (уп. §2.2) приредио је за штампу и извод из тога речника. Прво је издање тога мањег речника, који је и носио у називу ознаку *мали*, настало 1981. године. Истовремено је аутор припремио и речник у другоме смеру, румунско-српски. У овоме прегледу коментаришемо друго издање (Jivcović, 1994). Речник је објављен у Румунији, предговор је искључиво на румунском, па се може претпоставити да су изворни говорници румунског његова циљна skupина. По броју одредница овај је речник сличан речнику из првогa пододељка (в. §2.1). И у њему су, као у његовом предлошку (§2.2), подједнако обрађене одреднице с екавским и ијекавским рефлексом гласа јат, с тим што су ијекавске одреднице упућене на чланке с екавским одредницама. Граматичка је обрада присутна пре свега код одредница путем система ознака (ознака рода у именица, ознака вида и прелазности код глагола, те ознака врсте у осталих речи). Ознака рода јавља се и уз именичке еквиваленте румунског језика. Флективни облици у потпуности изостају и код одредница и код еквивалената. Исто вреди и за нагласне податке. Терминолошке су јединице такође изостале, а фразеолошке су ретке. У предњем табаку приказан је сведени систем квалификатора, али се он ретко и недоследно у речнику примењује. Што се тиче низања еквивалената, аутор у предговору помиње да се синонимни еквиваленти раздвајају зарезима, да између еквивалената међу којима постоји нека разлика у значењу стоји тачка-зарез, а да су тачком омеђена различита значења. Овај поступак прилично је проблематичан: прво, нису јасни значењски критерији за разликовну употребу тачке-зареза и тачке; друго, проблем је и типографски, будући да тачка после које долази мало слово крши устаљене конвенције, а уз то није довољно ни видљив знак за увођење оделитог сегмента речничког чланка. Кад се пореди овај речник с његовим предлошком, запажа се да се често еквиваленти оделитих

значења из предлошка у Живковићевом речнику стапају у једно и раздвајају зарезима. Стога је питање колико је лексикографски поступак описан у предговору доследно примењен у главном делу речника.

2.5. Најобимније и најсвеобухватније дело српско-румунске лексикографије представља Томићев вишетомни двојезичник (Томић, 1998–1999). Овај речник објављен је у три књиге од укупно око 1.700 страница великога формата. У њему је обрађено око 120.000 одредница српскога језика. Равноправно су наведени екавски и ијекавски ликови одредница, где је то случај, с тиме што се даља лексикографска обрада спроводи само код одредница с екавским рефлексом јата. Код тих одредница дата је упутница на речничке чланке с одредницама у ијекавском лику, као и обрнуто. Сличним поступком упућивања поступа се и код варијантно поларизоване лексике, с тим што се у одређеним случајевима користе и квалификатори за тзв. *источну* и *западну* варијанту. Овај поступак није, међутим, доследно примењен. У овако обиман речник ушао је велики број застареле и архаичне лексике, али је укључен и одређени број неологизама и јединица термилошке лексике. Но, поред тога што је разрађен обиман апарат квалификатора, он се уз овако обележене одреднице и њихова поједина значења користи крајње штуро. Поред тога, у грађу је ушао велики број фразеолошких јединица. Кад је реч о граматичкој обради, и у овоме је речнику она примењена на одреднице српскога језика на више нивоа. Прво, уз сваку одредницу стоји ознака врсте речи. Друго, флективни се облици доследно наводе код глаголских (1. л. једине презенте уз инфинитив) и код придевских одредница (женски и средњи род придева уз мушки), док је код именичких одредница облик генитива једине и номинатива множине дат само уколико се код њега јављају каква обличка одступања или гласовне одн. нагласне алтернације. Треће, уз глаголе се наводи видска ознака, с тим што су несвршене глаголске одреднице упућене на чланке одреднице свршеног парњака. Додатно, у чланку свршеног парњака наводи се несвршени парњак. Тиме је остварена битна медиоструктурна саставница, која је битна у обради глагола српскога језика. Но, у обради глагола, али ни других врста речи, нема синтактичких података. Даље, све одреднице, као и флективни облици из претходног текста означени су нагласним знацима. Њихова вредност није растумачена, већ се од корисника претпоставља познавање нагласног обележавања, али и нагласног система српскога језика уопште (уп. §2.6). Кад је реч о значењу, значења се раздвајају бројкама. Синонимни се еквивалент ниже после зареза, а тачка-зарез се наводи испред еквивалента који се од претходнога раликује по каквој „нијанси”. Осим повремених квалификатора уз значење и још ређих значењских смерница иза еквивален(а)та, помоћу којих је

лексикограф различио значења и значењске нијансе, а на основу којих их корисник лакше може идентификовати, других података о значењу нема. Као пример се може узети одредница *хватати*: лексикограф је обрадио чак 35 значења, од којих свако има у просеку два еквивалента, с тим што су нека значења представљена путем једног еквивалента, а већина с два или три. Овако велики број неразлучених значења и еквивалената међу њима увелико смањује прегледност и функционалност речника. Због тога је за служење овим речником потребна висока компетенција у обама језицима, те понуђени еквиваленти служе као подсетник оним корисницима који су њима већ овладали. Сасвим је, дакле, очигледно да је лексикографска обрада у овоме речнику превасходно усмерена на стручњаке у области србистике у Румунији и румунистике на српскојезичком простору, али и преводиоцима са српскога на румунски језик, а тек секундарно (али је и то упитно) ученицима и студентима, како је указано на уводним страницама. Треба такође додати да је исти аутор саставио и велики речник у другој смеру.

2.6. Следи једини речник објављен у Хрватској (Filipi, Ionilă, 2001). Предговор каже да је речник намењен како говорницима полазног, тако и говорницима циљног језика. Због тога су аутори, како би речник био од користи изворним говорницима румунског језика, уз глаголске одреднице уврстили облике 1. л. једнине презента, а уз именичке и облик генитива једнине, те номинатива множине уколико се ти флективни облици „знатно разликују од основних”. Нигде се ни овде не каже шта се подразумева под основним облицима, нити како изгледају парадигме флективних речи које имају те основне облике. Уз глаголске одреднице такође стоји видска ознака, али и ознака прелазности. Других синтактичких података нема. Кад је реч о граматичким подацима о еквивалентима у румунском, каже се да их корисник може потражити у наредном, тек планираном речнику с румунским као полазним језиком, који, колико нам је познато, досад није штампан. То значи да ни овај речник не даје граматичке податке о румунском језику. Но, посебна пажња посвећује се изговору. Подаци о изговору гласова једног и другог језика, као и нагласних знакова полазног језика наведени су на страницама предњег табака. Подаци о изговору одредница дају се традиционалним нагласним знацима у главном делу речника. Изговорни подаци нису дати за горенаведене флективне облике, чак и кад се њихов нагласак мења у односу на лематски облик. Одреднице с рефлексом јата искључиво су, што је очекивано с обзиром на то што је речник објављен у Хрватској, у ијекавском лику. Систем квалификатора прилично је разрађен и дат је једино уз одреднице полазног језика. Значења се раздвајају бројкама, али и тачком-зарезом, премда о овоме поступку у предговору нема речи.

Значење се некад разлучује квалификатором, а понекад синонимом или, у случају глагола, лексичком допуном у загради. Приметна је тенденција аутора да за једно значење наведе највише три еквивалента, при чему их одвајају зарезима. Укључене су и најучесталије јединице фразеолошког фонда и терминологије, али критериј одабира те грађе није познат.

2.7. Последњи речник за предметни пар језика (Iovanovici i dr., 2015), према речима ауторског тима, намењен је широкеме кругу корисника ради проширења знања о језицима обрађеним у речнику, али и језичким стручњацима. Међутим, преглед главног дела речника показује да је више пажње посвећено српскоме језику. Тако се граматичка обрада спроводи једино за полазни језик. Уз све именичке одреднице дата је ознака рода, уз глаголске ознака вида и 1. л. једнине презента, а придеви су наведени у сва три рода неодређеног вида. Поред тога, уз именичке одреднице које у генитиву једнине и/или номинативу множине имају одређене гласовне алтернације у односу на облик номинатива, наведени су и ти облици. Није, међутим, јасно зашто су наведени само ти флективни облици, а не сви који одступају од каквог основног правила (уп. §2.3), будући да они у већини случајева нису достатни за извођење потпуне парадигме флективне одреднице. У уводу се истиче и то да уз еквиваленте глаголских одредница стоји додатан опис на румунскоме језику, који помаже семантизацији видског податка. То, колико се у главном делу види, није (или је барем само недоследно) спроведено. Исто тако, наводе се подаци и о прелазности глаголске одреднице. После граматичког блока долази један или више еквивалената. Еквиваленти се раздвајају зарезима, али и тачком-зарезом. Ова разлика није објашњена на уводним страницама. Објашњено је једино да се еквиваленти различитих значења одреднице одвајају симболом ромба. Коначно, у речничким чланцима присутан је и термилошки блок, који чини један или више сложених термина. Термини су углавном из области пословно-административне терминологије, сваки је дат у новоме реду и уведен симболом *плус* (+), што умногоме увећава прегледност микроструктуре речничког чланка. Исто тако, еквиваленти ботаничких и зоолошких термина допуњени су латинским називима. У речнику нема података о броју одредница, али претпостављамо да је обрађено између 35 и 40 хиљада одредница, па овај речник потпада у речнике средњег обима. Штавише, све су одреднице с рефлексом јата једино у екавскоме стандардном лику.

3. Металексикографска анализа. Како би се дала адекватна металексикографска оцена представљених речника, у овоме одељку поглед се усмерава на конкретан речнички чланак у свим речницима. Реч је о чланку за одредницу *домаћи*, који репродукујемо у табели 1:

ОДЕЉАК	РЕЧНИЧКИ ИЗВОД
(§2.1)	ДОМАЋИ, -а, -е (<i>adj.</i>) casnic, domestic; autohton, național. <i>Ex. ~а производња, producție domestică. Sin. кућни, национални. V. домаћински</i> (Flora, 1952).
(§2.2)	domaći <i>adj. det.</i> domestic, de casă, casnic; al casei (Gămulescu, Jivcovici, 1970).
(§2.3)	домаћи, -а, -е — domestic, casnic — домаћа животиња — animal domestic (Јерковић и Перинач, 1990).
(§2.4)	DOMAĆI <i>adj.</i> domestic, casnic; al casei (Jivcovici, 1994).
(§2.5)	dòmać/ī, -ā, -ō I. <i>adj.</i> 1. de casă; <i>domaća haljina</i> haină de casă; <i>domaće platno</i> pânză de casă. 2. de familie, familial; de acasă. 3. apropiat; intim. 4. de casă; domestic. 5. natal. 6. casnic. II. 1. f. casnică. 2. m. (pl.) membrii familiei, ai casei. ♦ <i>domaće ognjište</i> casa natală; ~ <i>neprijatelj</i> dușman intern; ~ <i>zatvor</i> arest la domiciliu (Tomić, 1998–1999).
(§2.6)	dòmāći <i>adj.</i> domestic, de casă, casnic; al casei; ~ život viață de familie (Filipi, Ionilă, 2001).
(§2.7)	domaći, -а, -е <i>adj.</i> — domestic, de casă; al casei ♦ național, autohton; + domaća industrija industrie autohtonă, industrie indigenă + domaća konkurencija concurența pe plan intern + domaća potrošnja consum autohton, consum național + domaća radinost artizanat, manufactură autohtonă + domaća valuta valută internă + domaća životinja animal domestic + domaće stanovništvo populație autohtonă + domaće tržište piață internă + domaći partner partener intern + domaći proizvodi produse interne, autohtone + domaći zadatak temă de casă (Iovanovici i dr., 2015).

Таблица 1: Чланци за одредницу *домаћи* у изводу из анализираних речника.

Два су разлога за овај одабир. Прво, у питању је учестала вишезначна лексема српског језика, чија су појединачна значења такође прилично фреквентна у општем језику. Поред тога, реч је о лексеми високог степена колокабилности, а колокације у које ступа указују на њено значење. Истовремено, део тих колокација прошао је и кроз процест терминологијације, а термини се користе у више стручних области. Такође, значењима ове лексеме у румунскоме језику одговара више еквивалената, при чему

дисперзија еквивалената зависи од значења и дистрибуције колоката.⁴ Друго, металексикографска анализа ове лексеме већ је спроведена на примеру српско-француских речника (Марјановић и др., 2019), па се резултати тога и овог истраживања међусобно могу упоредити. У анализи речника примењује се тзв. функцијски приступ (Tarp, 2008). Тај теоријски оквир поставља се у наредном поделу (§3.1). Њему следе резултати металексикографске анализе у контексту те функцијске теорије (§3.2).

3.1. Теоријски оквир. Металексикографска анализа спроводи се у контексту функцијског приступа, који је заснован на тзв. функцијској теорији, тачније теорији о лексикографским функцијама С. Тарпа (Tarp, 2008). Под лексикографском функцијом (односно функцијом речника) подразумева се задовољење релевантних корисничких потреба у прототипским ситуацијама употребе речника. Овом се теоријом, дакле, у међусобни однос доводе три варијабле: (1) могући корисник речника, (2) потребе тога корисника, те (3) прототипске ситуације у којима он може потражити помоћ од речника. Стога се према наведеној теорији сврсисходност лексикографске обраде посматра у зависности од функције речника, која даље зависи од наведених варијабли. Кад је реч о типовима функција, то су, пре свега, комуникацијске (рецепцијске и продукцијске), те когнитивне функције. Преводне, али и друге функције речника које задовољавају потребе језичких стручњака (нпр. наставника у процесу оцењивања ученичких радова и лектора током лекторско-коректорско-редакторског посла) нису релевантне за представљене речнике (§2), јер су сви, сем Томићевог (Томић, 1998–1999), недовољнога обима. Стога те функције у анализи и не разматрамо.

3.2. Функцијски поглед на анализиране речнике. Анализом се, дакле, испитује да ли и у којој мери представљени речници задовољавају три лексикографске функције: рецепцијску (§3.2.1), продукцијску (§3.2.2) и когнитивну (§3.2.3).

3.2.1. РЕЦЕПЦИЈСКА ФУНКЦИЈА. Српско-румунски речник требало би да буде од помоћи корисницима којима је румунски језик изворни у ситуацијама кад им одређене лексеме српскога језика у *датоме* контексту нису познате и за које желе одгонетнути значење, или су им познате, али нису сигурни у њихово значење у томе *датом* (дакле, познатом) контексту. У тим ситуацијама он може задовољити рецепцијску функцију. Стога српско-румунски речник, да би испунио ову функцију код румунофонских корисника, мора најпре укључити чланак где је обрађена потребна лексема у оквиру

⁴ Овај контрастивни однос у литератури се (нпр. Šipka, 2015) назива вишеструком еквивалентношћу.

одговарајуће одреднице. Њу корисник мора релативно брзо и врло лако пронаћи, поготово ако је у питању флективна лексема. Даље, неопходан је податак о граматичкој врсти којој одредница припада; он би служио као потврда да је корисник пронашао чланак жељене одреднице. У одређеним случајевима (најчешће кад је реч о хомонимним одредницама, које се обрађују у различитим чланцима) ову потврду дају и изговорни подаци. Затим, кад је речник кориснику дао потврду да податке о потребној лексеми може потражити у томе чланку, нужно је да прикаже значењску структуру одреднице путем одговарајућег еквивалента у румунскоме језику. Пошто је значење еквивалента румунофонским корисницима познато, нису нужни други подаци. Ако, међутим, еквивалент има више значења, а одредница не покрива сва значења еквивалента, српско-румунски речник морао би свако значење семантизовати путем квалификатора, значењских смерница или примера. Исти је случај кад постоји више еквивалената за више значења, као по питању лексеме *домаћи*.

Кад је реч о обради лексеме *домаћи* у речницима из грађе, сви анализирани речници укључују чланак у којем је обрађена, будући да је лексема врло учестала. Унос ове одреднице није био споран ни кад је један лексикограф (Flora, 1952) о обради лексеме у речнику одлучивао интуитивно и без већих узора. Ниједан речник, међутим, у макроструктуру речника не укључује непрепознатљиве и непредвидљиве одреднице у флективном облику које би кориснику помогле да пронађе одговарајући речнички чланак лематизоване одреднице (уп. Gămulescu, 1997; в. и §1). Потешкоће с проналажењем одреднице *домаћи* по правилу не би требало да има, а потврду да је на одговарајућем чланку дају сви речници: ознака врсте речи изостаје само у једном речнику (Јерковић, Перицац, 1990). Заузврат, у њему се придеви имплицитно идентификују навођењем женскога и средњег рода. Семантизација значења спроводи се низањем еквивалената, при чему се низови еквивалената у оквиру различитих значења одреднице раздвајају тачком-зарезом. Два речника (Gămulescu, Jivcovič, 1970; Jivcovič, 1994) не наводе друге податке. То у теорији може бити довољно кориснику којем је румунски језик изворни. Корисник из те групе може закључити која су значења лексеме *домаћи* обрађена у анализираним речницима. Остали речници наводе и пример у виду колокације. Њиме се експлицитно семантизује једно од значења. Додатно, једино Томићев речник (Томић, 1998–1999) значења раздваја бројевима, па су значењски блиски еквиваленти груписани у оквиру истог одељеног значења. Може се закључити да оваква обрада *структурно* задовољава потребе румунофонских корисника којима су потребни подаци о значењу лексеме *домаћи* у српскоме језику, али и других одредница из општега фонда.

Суштински гледано, обрада значења одреднице *домаћи* није потпуна ни у једноме речнику. Наиме, лексикографски опис значења путем низова датих еквивалената не може у целости покрити значењску структуру лексеме у српском језику. Испитивање покривености њене значењске структуре спровели смо анкетним утврђивањем да ли — у одговарајућој рецепцијској ситуацији, у којој је контекст употребе полазне лексеме познат — понуђени еквиваленти кориснику могу семантизовати одговарајуће значење. У испитивању су суделовала два изворна говорника румунског језика. Резултати испитивања налазе се у табlici 2. У првој је колони анализирани речник, а у нареднима значења. Значења су одељена и распоређена (уз делимичну дораду) према истраживању које је већ кориштено у оцењивању обраде значења ове лексеме у српско-француским речницима (уп. Марјановић и др., 2019). Бројеви значења и њихове парафразе налазе се у табlici 4 (в. испод).

Речник	(1)	(2)	(3.1)	(3.2)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
(§2.1)	+	+	не	не	не	не	(+)	+	не	(+)
(§2.2)	+	+	не	(+)	не	не	(+)	не	не	не
(§2.3)	+	+	не	не	не	не	+	не	не	не
(§2.4)	+	+	не	не	не	не	(+)	не	не	не
(§2.5)	+	+	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(не)	не	не
(§2.6)	+	+	не	(+)	не	не	(+)	не	не	не
(§2.7)	+	(+)	(+)	(+)	не	не	+	+	не	(+)

Таблица 2: Приказ покривености значења у анализираним српско-румунским речницима из рецепцијског угла.

Испитивање показује да анализирани речници, и обрада значења у њима, не може семантизовати значењску структуру лексеме *домаћи*. Штавише, корисник у рецепцијским ситуацијама у већини речника не може добити чак ни податак о значењу које је у табlici 2 (али и 4) означено тачкама (3.1), (3.2) и (7), која су у српском језику, судећи према корпусним подацима изнетим у претходном истраживању (Марјановић и др., 2019), најучесталија. Стога, с обзиром на то што су анализирани речници (осим Томићевог) приручнога типа, те под претпоставком да корисници у њима траже учестала значења српског језика, њихова је рецепцијска функција прилично снижена.

3.2.2. Продукцијска функција. Продукцијска функција тиче се корисника који су изворни говорници обају обрађених језика. *Примарно*,

српско-румунски речник с продукцијском функцијом требало би да може задовољити потребе корисника којима је српски језик изворни. Та корисничка група служи се у продукцијским ситуацијама српско-румунским речником како би у писаном или усменом изражавању створила одговарајући исказ на румунскоме језику. Стога је за ову циљну групу тежиште на обради података о румунскоме језику. Наиме, овим је корисницима потребан речнички чланак у којем је обрађена жељена одредница само у лематизованом облику. Њега они лако могу извести од било којег флективног. Граматички и изговорни подаци о одредници излишни су, осим ако се њима не разлучују чланци хомонимних одредница. С друге стране, низање еквивалента као код речника с рецепцијском функцијом (уп. §3.2.1) није одговарајуће уколико кореспондентност значења одреднице и еквивалента (односно еквивалената) није потпуна. У тим случајевима значења је потребно раздвојити и на одговарајући начин семантизовати, како би корисник могао идентификовати под којим би значењем одреднице требало да потражи еквивалент који му је потребан за исказ који жели произвести. Значења се, понајпре, могу разлучити квалификаторима, смерницама или примерима (уп. Šipka, 2015). Додатно, ако у оквиру посебног значења постоји више еквивалената, ти еквиваленти — под претпоставком да је њихова дистрибуција у румунскоме језику различита — такође се морају разлучити. Разлучивање еквивалената спроводи се путем значењских смерница и примера. Коначно, корисницима су за продукцију исказа потребни и граматички и изговорни подаци о еквивалентима, како би их на несметан начин уклопили у жељени исказ који производе.

У нашем конкретном примеру чланка за одредницу *домаћи* констатујемо да ниједан речник не даје граматичке и изговорне податке о еквивалентима у румунскоме језику. Такође, ниједан речник не разлучује значења помоћу квалификатора и значењских смерница. Квалификатори, додуше, постоје у свим анализираним речницима, осим у најмањем (Јерковић, Перицац, 1990), који, по правилу, обрађује само основна значења. Узгред речено, он, према предговору (уп. §2.3), није ни намењен изворним говорницима српског језика. Но, квалификатори у њима немају функцију да разлуче значења. Такође, значењске смернице постоје у једноме од речника (Filipi, Ionilă, 2001), али ни оне не служе разлучивању еквивалената, већ, колико се да запазити, упућивању корисника на нормативно прихватљивију лексему полазног језика. С друге стране, примери се наводе у свим речницима, али не доследно и не системски, тако да у конкретном случају речничког чланка за одредницу *домаћи*, примера уопште нема у двама речницима (Gămulescu, Jivcovi, 1970; Jivcovi, 1994), док су у осталима дата само за по једно значење. Последњи речник из грађе (Iovanovici i dr.,

2015) одликује се, како смо то већ истакли (§2.7), укључивањем вишечланих термина из области административно-пословног језика. Међу њима се нижу колокације, којима се илуструју и поједина значења. Но, овај поступак не примењује се на све одреднице. Пошто је анализирана лексема прошла кроз процес терминологизације, те, будући да ступа у низ термина из ове области, у речник је уврштено 11 термина у чијем је саставу одредница. Ови термини кориснику могу помоћи при производњи исказа на румунском, уколико је кориснику потребан баш неки од термина. Истовремено, могу га навести да имплицитно разлучи значења одреднице у терминима, као и да индуктивно изведе закључак о дистрибуцији еквивалената у румунском. По питању покривености семантизованих значења за ову циљну skupину у продукцијским ситуацијама, резултати се налазе у табели 3:

Речник	(1)	(2)	(3.1)	(3.2)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
(§2.1)	не	не	не	не	не	не	не	не	не	не
(§2.2)	не	не	не	не	не	не	не	не	не	не
(§2.3)	не	не	не	не	не	не	+	не	не	не
(§2.4)	не	не	не	не	не	не	не	не	не	не
(§2.5)	(+)	+	не	не	не	не	не	(+)	не	не
(§2.6)	+	не	не	не	не	не	не	не	не	не
(§2.7)	не	не	+	не	не	не	+	+	не	не

Таблица 3: Приказ покривености значења у анализираним српско-румунским речницима из продукцијског угла.

Прегледом таблице можемо, дакле, закључити да на основу мале покривености значења сви речници слабо могу испунити продукцијску функцију код говорника којима је српски језик изворни. Они стога практично нису ни конципирани с циљем да одговоре на потребе изворних говорника српског језика при производњи исказа на румунском језику.

Секундарно, српско-румунски речник с продукцијском функцијом могао би задовољити и потребе корисника којима је румунски језик изворни, али у ситуацијама кад им је жељена лексема српског језика позната, али нису сигурни како је могу уклопити у писмени или усмени исказ који производе на српском језику. У том случају, корисници имају потребу да лако дођу до речничког чланка под којим је лексема обрађена у лематизованом облику. То значи да је и за ову функцију (уп. с §3.2.1) неопходно међу одреднице унети и непредвидљиве и непрепознатљиве флективне облике српског језика с упутником на одредницу у лематском облику. Потом, потребни су граматички и изговорни подаци о одредници, који директно омогућују уклапање

одреднице у жељени исказ на српском језику. Даље, пошто је лексема румунофонскоме кориснику већ позната, речник би требало да му потврди је ли значење које има на уму одговарајуће. То се постиже путем еквивалената, као и код речника с рецепцијском функцијом (в. §3.2.1). Но, кориснику су од помоћи при производњи исказа на српскоме језику и примери, који му дају смернице у којим се контекстима одредница употребљава, пошто употреба лексеме у исказу на српскоме језику неизворном говорнику може бити непозната.

У нашем примеру, података о флексији придева *домаћи* нема ни у једноме речнику. Релевантни флексијски подаци углавном се дају за глаголе, каткад и за остале врсте речи, при чему се један од речника ту може сматрати узором (Јерковић, Перицац, 1990), док их остали речници с флексијским подацима не наводе у довољном обиму (нпр. Gămulescu, Jivcoviçi, 1970; Tomić, 1998–1999). Примећује се тенденција, која је истакнута и у предговорима већине речника, да се од флективних података наводе само они који одступају од каквих основних правила. Но, та основна правила нигде нису разјашњења. Од велике је важности у речнику истаћи шта се сматра основним правилом, јер од тога зависи обим одступања: питање је у нашем случају би ли и облик средњег рода придева *домаћи* потпадао под основно правило или би он представљао одступање од тога правила. Наиме, средњи род овог придева нема наставак *-о*, као већина придева, већ *-е*, будући да се његова основа завршава на палатални глас. С тим у вези, примећујемо да три речника из грађе (Gămulescu, Jivcoviçi, 1970; Jivcoviçi, 1994; Filipi, Ionilă, 2001) за ову одредницу уопште не наводе женски и средњи род, док један од речника (Tomić, 1998–1999) чак наводи нестандардан облик средњег рода (**домаћо*). Даље, изговорни су подаци дати једино у двама речницима (Tomić, 1998–1999; Filipi, Ionilă, 2001), али су они представљени традиционалним нагласним знацима, који су транспарентни једино језичким стручњацима. Пошто један од та два речника (Filipi, Ionilă, 2001) због крајње малог обима и не може служити језичким стручњацима, упитно је каква је уопште сврсисходност тога лексикографског поступка. Кад је посреди семантизација, за потврду значења, као што смо код рецепцијске функције истакли (уп. §3.2.1), у свим се речницима користе низови еквивалената. Што се тиче контекстуализација употребе одреднице у одговарајућим примерима, ситуација је иста као код продукцијске функције за потребе изворних говорника српскога језика. Ту, међутим, између двеју језичких скупова постоји мала разлика: низање колоката с којима одредница ступа у однос, али без еквивалената пописаних колокација, румунофонским корисницима било би довољно за продукцију исказа на српскоме језику. С друге стране, изворним говорницима српскога језика за продукцију исказа на румунскоме колокације не би биле dostatне

без одговарајућих еквивалената. С обзиром да последњи речник укључује највише колокација, од којих већина чак чини термине, он је у овоме погледу од највеће помоћи румунофонским корисницима при производњи исказа.

3.2.3. Когнитивна функција. Српско-румунски речник с когнитивном функцијом треба, с једне стране, да пружи податак о конкретним језичким питањима која код корисника могу искрснути и ван комуникацијских (рецепцијских и продукцијских) ситуација, али исто тако, с друге стране, кориснику треба да омогући да се речником служи као својеврсним училом које омогућује наставак овладавања неизворним језиком. Ово друго постиже се, пре свега, речничким прилозима и додацима, понајпре граматичким прегледом језика којим корисничка скупина овладава. Истовремено, како би се повезало опште и посебно, речнички се подаци индексирају и повезују с граматичким прилогом (уп. Марјановић, 2022). Овај поступак није примењен у српско-румунским речницима. Само се у једном речнику (Filipi, Ionilă, 2001) на страницама предњег табака дају општи изговорни подаци о гласовима полазнога и циљног језика. Што се тиче конкретних когнитивних потреба, оне се лексикографски могу задовољити на исти начин као комуникацијске. То значи да се за кориснике којима је српски језик изворни оне поклапају с поступцима у речницима с адекватном продукцијском функцијом. Видели смо, међутим, да су речници у овоме погледу недостатни. Кад је реч о изворним говорницима румунскога, конкретне когнитивне потребе испуњавају речници који комбинују податке који су румунофонским корисницима потребни у рецепцијским и продукцијским ситуацијама. С обзиром на све изнето у претходним двама пододељцима (§3.2.1 и §3.2.2), ова функција не може се у потпуности испунити. Но, у свакоме случају, речници су когнитивно далеко функционалнији за последњу циљну скупину него скупину изворних говорника српскога језика.

4. Предлог функционалнје обраде. С обзиром на то што анализирани речници, који су уједно и једини српско-румунски општи речници (§2), не испуњавају — као што смо видели у претходном одељку (§3.2) — већину потреба могућих корисника, при чему изворни говорници румунскога од тих речника имају више користи него говорници српскога, у овоме одељку нудимо образац лексикографске обраде одреднице *домаћи*. Циљ је да тај образац покаже како се могу задовољити потребе корисника обеју језичких скупина у рецепцијским (уп. §3.2.1), продукцијским (уп. §3.2.2) и когнитивним ситуацијама (уп. §3.2.2). Методологија састављања обрасца заснива се на прикупљању и интегрисању како примарних, тако и секундарних извора (уп. Svensén, 2009, стр. 39–75). Тачније, полазимо од горе поменутог дорађеног

пописа значења који је састављен у циљу оцењивања обраде лексеме *домаћи* у српско-француским речницима (уп. Марјановић и др., 2019). То је први секундарни извор. Други чине постојећа лексикографска обрада у српско-румунским речницима (в. таблицу 1). Постојећа обрада допуњује се примарним изворима. У првом реду, реч је о налазима из репрезентативног паралелног српско-румунског електронског корпуса. Потом секундарне изворе интегрисане с корпусним налазима конфронтирамо интуицији изворних говорника румунскога језика.

При корпусној анализи, најпре су ексцерпиране појавнице лексеме *домаћи* у доступним текстовима чешкога паралелног корпуса *InterCorp* на српскоме језику с упарењима на румунском (Rosen et. al., 2022; 2023).⁵ При томе, за такозвано књижевно је текстуално језгро *InterCorp*-а претражена последња верзија (верзија 16), а за збирку филмских транскрипата претпоследња верзија корпуса (верзија 15). Ексцерпирано је преко 550 потврда, али су потврде с погрешним упарењима изостављене. Стога је у коначној грађи задржано 470 потврда. Потврде су потом разврстане према значењу лексеме *домаћи* у српскоме језику које је у појавницама актуализовано. У фази разврставања примењен је унеколико дорађени попис значења (уп. Марјановић и др., 2019). Бројеви значења и њихове парафразе налазе се у табели 4. Као и у томе претходном истраживању, у корпусним је налазима највише било потврда за значења 3 и 7. Тиме се опет, али само условно⁶, потврђује да су ова значења примарна у савременом српском језику и да би их ваљало обрадити у било којем српско-румунском речнику. После фазе разврставања за свако се значење издвајају најчешћи колокати предметне лексеме, као и румунски еквиваленти у оквиру тих значења. При томе, у склопу значења (3) највећи број потврда (чак 74%) садржао је колокату *задатак*, *рад* и *задаћа*, или је придев био у именичкој употреби. У табели 4. еквиваленти су разврстани према броју појавница (Σ) у корпусним потврдама. Пописан је такође, уз ознаку $\emptyset$, број појавница у којима није било еквивалената.

Јасно се може констатовати да су корпусни еквиваленти бројни и разноврсни. Ваља, међутим, нагласити како део еквивалената није било лако извући из корпусних потврда и представити их у табели ван контекста. Неки еквиваленти, стога, на први поглед могу деловати као неодговарајући. У свакоме случају, дисперзија корпусних еквивалената према значењима

⁵ О корпусу *InterCorp*, в. у раду Марјановић и Терзић (2023, у овоме зборнику).

⁶ Ваља истаћи да је у текстуалној бази чешког корпуса само један српски изворни текст упарен с румунским преводом, а да су сви остали упарени текстови преводи с трећих језика на српски и румунски. С обзиром на могућност постојања дословно преведених сегмената, али и погрешних преводних целина, потврде се не могу сматрати апсолутно репрезентативном грађом српскога језика.

БРОЈ	ЗНАЧЕЊСКА ПАРАФРАЗА	Σ	КОРПУСНИ ЕКВИВАЛЕНТИ
(1)	'који се односи на дом, кућу, породицу'	17	casnic (4), domestic (3), acasă, în familie, dumneavoastră (2), familial, personal, căminului, de familie (1)
(2)	'који се носи у кући (о хаљини)'	3	∅ (3)
(3)	'који се израђује у кући, а не у фабрици, школи и сл.'	324	<i>домаћу [задаток, рад]</i> (241): temă (191), temă pentru acasă (16), lecție (9), temă de casă, lucrarea de școală (3), temă de acasă (2), temă acasă, temă școlară, lectura pentru școală, referat, raport, documentare, munca (1), ∅ (10). — <i>у осталим колокацијама</i> (82): făcut în casă (10), de casă (4), gătit (3), făcut acasă, gătit în casă, gătit acasă, de acasă, acasă, local, casei, casnic (2), care de casă, fiert în casă, făcut de o casnică, făcută de soția mea, mamei, a bunicii, exersat acasă, cultivat de mine, de curte, tradițional, popular, preparat chiar aici în orașul nostru, țărănești, clasei muncitoare, de acasă, ca acasă, al nostru, domestic, improvizat, din rezerve (1), ∅ (29) — <i>домаћа радиност</i>: măiestrie.
(4)	'који је близак или познат (о човеку)'	1	al nostru, al ei, împrejurime (1)
(5)	'који је као код куће, неусиљен, угодан (о атмосфери, амбијенту)'	1	să se simtă ca acasă (1)
(6)	'који је припитомљен (о животињи)'	14	de casă (2), domestic, de fermă, din ogradă, întors în colivie (1), ∅ (8)
(7)	'који се односи на земљу, крај и сл. о којој се говори'	82	intern (13), domestic (6), național, local, localnic (5), nativ, indigen, casnic (3), autohton, propriu, de acasă (2), din țară, nostru, băștinaș, locului, localnicilor, născut în țara asta, din partea locului, născuți ai muntenilor, popular, personal, cei dinăuntru (1), ∅ (22)
(8)	'у спорту, који се односи на сопствену заједницу и сл.'	22	gazdă (6), local, propriu (3), de acasă (2), nostru, acasă (1), ∅ (4)
(9)	'у биологији, који изворно припада одређеном крају'	6	indigen (4), băștinaș, gazdă (1)

Таблица 4: Приказ према значењима еквивалената ексцерпираних из паралелног корпуса *InterCorp*.

указује на главне тенденције у дистрибуцији, те омогућује да се лакше разврстају постојећи лексикографски еквиваленти (уп. таблицу 1), те допуне одговарајућим корпусним еквивалентима који у речницима изостају. Резултати интегрисања постојеће обраде с пописом значења и корпусним налазима потом се проверавају с изворним говорницима румунскога језика.⁷ Изворни говорници означавају еквиваленте које не сматрају одговарајућима, те бележе предлоге који су за дате колокације сврсисходнији. Крајњи попис еквивалената разврстаних према значењима допуњује се другим саставницама у лексикографској обради (нпр. граматичким ознакама, значењским смерницама, квалификаторима и сл.). При томе, значење које је у табели 4 под парафразом 7 раздвојено је, као у предлогу обраде ове одреднице у српско-француском речнику (в. Марјановић и др., 2019), на две тачке: у првој (означеном бројем 7) стоје колокације из општег језика, а у другој (ознака 8) терминологизоване јединице из неколико стручних области. Резултат лексикографске обраде у овоме раду налази се у табели 5.

Наведени образац речничког чланка заснован је на начелима функцијске теорије (§3). Конципиран је тако да лексикографска обрада може задовољити потребе просечних говорника и српскога и румунског језика у прототипским комуникацијским (рецепцијским и продукцијским), те когнитивним ситуацијама употребе српско-румунског речника. Једино би још додатно требало спровести индексирање одреднице и еквивалената (уп. Марјановић, 2022; в. и Gămulescu, 1997, стр. 424–425) и повезати те индексе с каквим граматичким прилогом, у којем индекси илуструју флексијске обрасце, а у којем се исто тако разјашњују изговорни подаци. У обрасцу из табели 5 уједно се предлажу новине које се тичу формалног организовања и приказа структуре речничког чланка. То се, понајпре, односи на нелинерани испис текста, раздвајање микроструктурних саставница на лако уочљиве блокове, затим употребу боје, различитих писама и стилова, као и употребу симбола за поспешивање читљивости текста (уп. Prčić, 2018). Но, и о сврсисходности овога обрасца може се даље металексикографски и критички промишљати. Стога би и њега емпиријски ваљало проверити у наредном истраживању, те дорађивати у лексикографској пракси.

⁷ Аутори захваљују информантима — проф. др Мариани Дан и др Моники Хуцану —, изворним говорницима румунскога, али и добрим познаваоцима српскога језика, који су потврдили корпусне налазе и/или указали на сврсисходније еквиваленте. Захвалност се упућује и врским билингвалима доц. др Мирјани Ђорковић и мср Мирели Белада на коначном прегледу таблица 4 и 5. Разуме се да пуну одговорност за крајњи одабир еквивалената сносе искључиво аутори ових редова.

ДОМАЋИ [домаћа *f*, домаће *n*] *adjectiv*

- 1 (кућни) **casnic** *придев*, **domestic** *придев* (ж -сă)
 - **домаћа послуга** *f* prestatori *m* *mn.* casnici
 - **домаће васпитање** *n* EST educație *ж* de acasă или din familie
 - **домаће огњиште** *n* casă *ж* natală
 - **домаћи одгој** *m* VEST educație *ж* de acasă или din familie
 - **домаћи учитељ** *n* HIST tutore *m* [personal]
 - **за домаћу употребу** *de uz casnic*
- 2 (за кућу) [одећа] **de casă** *израз*
 - **домаћа хаљина** rochie *ж* de casă
- 3 (неиндустријски) [производ, јело, храна, пиће] **de casă** *израз*, **făcut în casă** *израз*
 - **домаћа задаћа** *f* EST temă *ж* [pentru acasă или de casă]
 - **домаћа јаја** *n* *pl.* ouă *c* *mn.* de casă или de țară
 - **домаћа кава** *f* VEST cafea *ж* turcească или de casă или neagră (*la ibric*)
 - **домаћа кафа** *f* EST cafea *ж* turcească или de casă или neagră (*la ibric*)
 - **домаћа кухиња** *f* bucătărie *ж* de acasă
 - **домаћа радиност** *f* artizanat *c*, manu-factură *ж* autohtonă
 - **домаћа рајчица** *f* VEST roșie *ж* de la țară или din grădină
 - **домаћа ракија** *f* țuică или rachiu *c* de casă
 - **домаћа храна** *f* mâncare *ж* tradițională
 - **домаће вино** *n* vin *c* de casă
 - **домаће јабуке** *f* *pl.* mere *c* *mn.* din livadă
 - **домаћи задатак** *m* EST temă *ж* [pentru acasă]
 - **домаћи колачи** *m* *pl.* prăjituri *ж* *mn.* de casă
 - **домаћи крух** *m* VEST pâine *ж* de casă
 - **домаћи парадајз** *m* EST roșie *ж* de la țară или din grădină
 - **домаћи пилићи** *m* *pl.* pui *m* *mn.* de curte
 - **домаћи рад** *m* temă *ж* [pentru acasă]
 - **домаћи сок** *m* suc *c* de casă
 - **домаћи хлеб/хлеб** EST *m* pâine *ж* de casă
- 4 (близак) **de aici** *израз*, **nostru** *придев* (ж noastră)
 - **прави домаћи човек/човјек** el e [sârb etc.] neaș
 - **он је домаћи** e de-al nostru
- 5 (угодан) [амбијент, атмосфера] **de acasă** *израз*, **prietenos** *придев* (ж -ă), **relaxat** *придев* (ж -ă)
- 6 (припитомљен) **domestic** *придев* (ж -сă)
 - **домаћа животиња** *f* animal *c* domestic
- 7 (из земље) **din țară** *израз*, **național** *придев* (ж -lă); **local** *придев* (ж -lă); (преводи се и у зависности од етничке припадности говорника / tradus pe baza etniei vorbitorului) **sârb**, **croat**, **bosniac**, **muntenegrean**, **iugoslav** *придев* (ж -ă)
 - **домаћа кухиња** *f* bucătărie *ж* națională или sârbească etc.
 - **домаћа музика** *f* muzică *ж* sârbească или iugoslavă etc.
 - **домаће становништво** *n* populație *ж* locală или autohtonă
 - **домаћи гости** sau **туристи** *m* *pl.* turiști *m* *mn.* locali или din țară
 - **домаћи издајник** *m* trădător *m* de țară
 - **домаћи непријатељ** *m* dușman *m* intern
 - **домаћи производи** *m* *pl.* produse *c* *mn.* locale или naționale
 - **домаћи Румуни** *m* *pl.* români *m* *mn.* de aici или din Voivodina
 - **домаћи филм** *m* film *c* sârbesc или croat или iugoslav etc.
- 8 **TRANSPORT, ECONOMIC, POLITIC** [трговина, послови, политика, потребе, валута] **intern** *придев* (ж -nă); [потрошња, производ, економија] **național** *придев* (ж -lă)
 - **брutto домаћи производ** *m* produs *c* intern brut
 - **домаће тржиште** *n* piață *ж* internă
 - **домаћи лет** *m* zbor *c* intern или domestic
 - **домаћи промет** *m* VEST trafic *c* intern
 - **домаћи саобраћај** *m* EST trafic *c* intern
- 9 **SPORT** **de acasă** *израз*
 - **домаћа екипа** *f* EST echipă *ж* gazdă
 - **домаћа моччад** *f* VEST echipă *ж* gazdă
 - **домаћи играч** *m* jucător *m* gazdă
 - **домаћи терен** *m* teren *c* propriu
- 10 **AGRONOMIC** [сорта, раса, пасмина, сој] **autohton** *придев* (ж -nă), **indigen** *придев* (ж -nă)

Таблица 5: Модел обраде одреднице *домаћи* на основу резултата металексикографске анализе.

4. Закључна разматрања. У раду смо представили седам општих српско-румунских речника те, на примеру речничког чланка за одредницу *домаћи*, показали колико лексикографски поступци примењени у изради ових речника испуњавају у предговорима замишљене и у стварности могуће функције. При металексикографској анализи, држали смо се оквира теорије о лексикографским функцијама, која под функцијом речника подразумева задовољење релевантних корисничких потреба у прототипским ситуацијама употребе речника. Резултати анализе показали су да сви речници примарно могу испунити рецепцијску функцију, ако се њима служе корисници којима је румунски језик изворни, с тим што лексикографска обрада није утемељена на одговарајућим изворима (било другоме — нпр. једнојезичком — речничком предлошку или електронском корпусу) која би одсликала стварну употребу лексеме *домаћи* у српском језику, па је упитно колико би и до које мере лексикографска обрада у анализираним речницима могла помоћи корисницима у конкретним рецепцијским ситуацијама. С друге стране, продукцијска функција — која се теоријски може тицати говорника како полазнога, тако и и циљног језика — испуњава се — али опет само донекле — такође првенствено ако речник користе корисници циљног језика, тј. корисници којима је румунски језик изворни. Наиме, граматички и изговорни подаци, уколико постоје, дати су готово искључиво за српски језик, док се подаци о вишезначној структури одреднице такође готово искључиво уводе једино низањем еквивалената (чије је значење познато изворним говорницима румунскога језика), уз употребу интерпункцијских знакова у циљу раздвајања низа еквивалената на блокове оделитих значења, али без употребе помоћних средстава, као што су значењске смернице или системски примењени квалификатори. Поред тога, дистрибуција и употреба еквивалената није приказана ни путем одговарајућих примера, макар у виду најчешћих колокација. Оваква обрада такође увелико ограничава когнитивну функцију свих речника код обеју корисничких скупина. Интонирано у духу С. Марковића (Marković, 1979, стр. 318), наши закључци „*treba da doprinesu da se [...] srpsko-rumunska leksikografija „dalje doraduje i dopunjava (nema toga rječnika koji može potpuno zadovoljiti), da bismo već u sljedećem izdanju dobili rječnik koji bi u znatnoj mjeri zadovoljio naše kulturne potrebe [...], u prvom redu u domenu kulture, a i u drugim oblastima*”.

Но, истакли смо такође да је граматичка обрада глагола у једном од речника (Јерковић, Перинач, 1990) узоран лексикографски поступак, као и навођење у најобимнијем речнику (Томич, 1998–1999) видских парњака с упутницама. Ту се убраја и поступак начелно једнаке (али не и уједначене) обраде одредница с екавском и ијекавском заменом јата у трима речницима (Gămulescu, Jivcovići, 1970; Jivcovići, 1994; Tomić, 1998–1999). Нагласили смо такође да се узором за будуће речнике може сматрати и терминолошки

блок у последњем речнику из грађе (Iovanović i dr., 2015). Додатно, истакли смо и унакрсне упутнице на друге речничке чланке у првом речнику (Flora, 1952) као занимљив (у овоме речнику не и сасвим успешан) лексикографски поступак, али којим би се лексикографи, уз одговарајуће разлучивање значењске структуре одредница, могли у будућности служити у обради значења. Што се постојећих речника тиче, донекле је разумљиво што је обрада у неким аспектима мањкава у првим речницима, како је то истакао и један од лексикографа (Gămlulescu, 1997; уп. и Marković, 1979), услед неадекватних једнојезичких предлога. Но, овакво стање није оправдано у последњим речницима, будући да су лексикографи на располагању могли имати и адекватне речничке предлошке, али и савремене алате, као што су електронски корпуси, једнојезички и паралелни (в. Марјановић и Терзић, 2023, у овоме зборнику). Примену тих средстава илустровани смо на конкретном примеру, који у наредним српско-румунским лексикографским пословима може послужити као полазна станица.

ЛИТЕРАТУРА

- Марјановић, С. (2016). Глаголска флексија у речницима. О рецепцијским и продукцијским потребама страних корисника. У В. Крајишник, Н. Маринковић и М. Стрижак (Ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси III* (стр. 261–277). Универзитет у Београду – Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик.
- Марјановић, С., Стошић, Д. и Милетић, А. (2019). Паралелни корпус ParCoLab у служби српско-француске лексикографије. У Ј. Новаковић и М. Сребро (Ур.), *Српско-француске књижевне и културне везе у европском контексту 1* (стр. 279–307). Матица српска; Université Bordeaux Montaigne.
- Марјановић, С. (2022). Обрада глаголске флексије путем индексирања у двојезичним речницима са српским језиком. *Српски језик: студије српске и словенске*, 27, 455–475.
- Марјановић, С. и Терзић, Д. (2023). Паралелни корпуси с румунским и српским језиком: постојеће стање и даље перспективе. У М. Ćorković, М. Nuțanu, М. Dan, и М. Trajlović-Kondan (Ур.), *Limba, literatura și cultura română – provocări și perspective* (стр. 405–428). Facultatea de Filologie, Universitatea din Belgrad.
- Оташевић, Ђ. Р. (2016). Школски речници српског језика. У С. Ристић, И. Лазић Коњик и Н. Ивановић (Ур.), *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа* (стр. 289–304). Институт за српски језик САНУ.

- Сикимић, Б. (1991). Тренутно стање српскохрватско-румунске лексикографије. *Задужбина IV*, 16, 9.
- Тешић, М., Драгићевић, Р. и Ивановић, Н. (2018). *Српска лексикографија од Вука до данас: каталог изложбе*. САНУ; Савез славистичких друштава Србије.
- Begenišić, D. (2016). *Dometi stručne leksikografije nemačkog i srpskog jezika*. Miroslav.
- Gămulescu, D. (1997). Граматичке упуте у двојезичним речницима српског језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 26 (2), 421–425.
- Marković, S. (1979). Srpskohrvatsko-rumunski rječnici u prošlosti i danas. У С. Barborica, D. Gămulescu, M. Jivcović, V. Stoianovici и V. Vescu (Ур.), *Radovi simpozijuma posvećenog rumunsko-jugoslovenskim kulturnim, književnim i lingvističkim vezama* (стр. 311–318). Universitatea din București, Facultatea de limbi străine.
- Prčić, T. (2018). *Ka savremenim srpskim rečnicima*. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Svensén, B. (2009). *A Handbook of Lexicography. The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge University Press.
- Šipka, D. (2000). *A bibliography of Serbo-Croatian dictionaries: Serbian, Croatian, and Bosnian Muslim*. Dunwoody Press.
- Šipka, D. (2015). *Lexical conflict: theory and practice*. Cambridge University Press.
- Tarp, S. (2008). *Lexicography in the Borderland between Knowledge and the Non-Knowledge (Lexicographica Series Maior 134)*. Niemeyer.

РЕЧНИЦИ

- Јерковић, Ј. и Перинач, Р. (1990). *Минимални речник српскохрватског језика: српскохрватско-румунски*. Завод за издавање уџбеника; Минерва.
- Filipi, G. и Ionilă, F. (2001). *Hrvatsko-rumunjski rječnik*. Naklada Nediljko Dominović.
- Flora, R. (1952). *Dicționar sârb-român: srpsko-rumunski rečnik*. Frație-Unitate.
- Gămulescu, D. и Jivcović, M. (1970). *Dicționar sîrbocroat-român*. Editura Științifică; Libertatea.
- Jivcović, M. (1994). *Dicționar sîrbo(croat)-român*. Helicon.
- Iovanovici, R., Tomici, P., Ursulescu, F., Iovanovici, V., Barbu, V. и Măran, M. (2015). *Srpsko-rumunski rečnik = Dicționar sârb-român*. Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina.
- Tomić, M. (1998–1999). *Srpsko-rumunski rečnik*. Savez Srba u Rumuniji.

КОРПУСИ

- Rosen, A., Adamovičová, A. и Krestovský, A. (2022). *InterCorp – Serbian, Romanian, Release 15 of 11 November 2022*. Institute of the Czech National Corpus, Charles University. Доступно на адреси: <http://www.korpus.cz>.
- Rosen, A., Adamovičová, A. и Krestovský, A. (2023). *InterCorp – Serbian, Romanian, Release 16 of 12 October 2023*. Institute of the Czech National Corpus, Charles University. Доступно на адреси: <http://www.korpus.cz>.

Saša Marjanović, Dejana Mirković-Birtašić

A VIEW ON GENERAL SERBIAN-ROMANIAN DICTIONARIES IN THE CONTEXT OF FUNCTION THEORY

Summary

The paper conducts an analysis of seven general bilingual dictionaries with Serbian as the source language and Romanian as the target language. Initially, attention is drawn to the modest achievements of Serbian-Romanian metalexigraphy. Subsequently, each analyzed dictionary is individually described, including its scope, target user group according to authorial notes, dictionary structure, and the structure of entries. Special emphasis is placed on the grammatical processing of the source and target languages, the processing of meaning data for source language headwords, and the manner in which equivalents are introduced. The description of dictionaries is accompanied by a comparative metalexigraphic analysis of a representative entry for the same Serbian headword (*domaći*) in all presented dictionaries. The analysis of lexicographic procedures in entry processing is based on function theory, within which the question of whether dictionary processing is functional in satisfying the needs of target users in relevant situations is considered. The aim of the paper is to compare existing lexicographic procedures to highlight their advantages and limitations. The study aims to propose more purposeful entry sample so that lexicographers, working on new Serbian-Romanian dictionaries, can align the structure and dictionary processing with desired dictionary functions.

Keywords: dictionary, bilingual, Serbian, Romanian, lexicography.

Saša Marjanović, Dejana Mirković-Birtašić

CONSIDERAȚII ASUPRA DICȚIONARELOR GENERALE SÂRB-ROMÂN ÎN CONTEXTUL TEORIEI FUNCȚIILOR

Rezumat

În lucrare sunt analizate șapte dicționare bilingve generale având ca limbă sursă sârba și ca limbă țintă româna. De la început, se atrage atenția asupra realizărilor modeste ale metalexicografiei sârbo-române. Fiecare dicționar analizat este apoi descris în mod individual, menționându-se cantitatea de cuvinte, grupul de utilizatori-țintă conform informațiilor date de autor, structura dicționarului și structura intrărilor. Un accent deosebit este pus pe modul în care dicționarele prezintă informația gramaticală în limba sursă și în limba țintă, pe prelucrarea informației semantice pentru cuvintele-titlu din limba sursă și pe modul în care sunt introduse echivalentele. Descrierea dicționarelor este însoțită de o analiză metalexicografică comparativă a unei intrări reprezentative pentru același cuvânt-titlu sârbesc (*domaći*) în toate dicționarele prezentate. Analiza metodelor lexicografice de prelucrare a intrărilor se bazează pe teoria funcțiilor, în cadrul căreia se analizează dacă modul în care dicționarele tratează intrările este funcțional pentru satisfacerea necesităților utilizatorilor-țintă în situații relevante. Scopul lucrării este de a compara metodele lexicografice folosite în dicționarele analizate pentru a evidenția avantajele și limitele acestora. Studiul urmărește să propună un model de prelucrare mai util, astfel încât lexicografii care lucrează la noile dicționare sârb-român să poată adapta structura și prelucrarea intrărilor din dicționar la funcțiile dorite ale dicționarelor.

Cuvinte-cheie: dicționar, bilingv, limba sârbă, limba română, lexicografie.